

KUOPION
LUONNONTIETEELLINEN
MUSEO

Jukka Kauppinen

LINTUJEN TIET

MUSEO 2/2005 sivut 36-38

Lintujen tiet

Luonnonhistoriallinen museo avautuu lapsille hämmästyttävänä havaintojen, kokemusten ja kertomusten maailmana. **Jukka Kauppinen** nostaa esille museossa syntyviä kertomuksia.

KUN KOHTAAMME MUSEOSSA – ryhmä lapsia ja aikuinen – saatamme aluksi hiljentyä vaikkapa sulkeamalla silmät ja ajattelemalla sateen ääntä; tällä tavoin siirrymme rauhallisina ja avoimina vastaanottamaan tulevaa. Tornihuoneen istunnot ovat käynnistyneet.

Ensimmäinen istunto alkoi eläytymällä sateisen ilta-päivän hetkeen. Kuuluu sateen ääni... ja oma hengitys. Joku lintu äännähtää kaukana. Sitten ilmassa matalla lähestyy satoja haukkuvia rakkikoiria. Ne haukkuvat näin, vähän kimeällä äänellä: wau, wau, wou...

Koirat lentävät ilmassa tällä tavoin? Ja äänet vaime-nevät vähitellen, kun joukko etenee sumuiseen iltaan, ja sitten äänet katoavat. Kuuluu sade ja hiljaisuus.

Oikeasti ne eivät ole koiria, vaikka haukkuvat pienten koirien tapaan. Ne ovat lintuja, valkoposkiahania, muuttomatallaan eteläisiltä talvialueiltaan. Ne jatkavat matkaa pohjoiseen, ehkä kauas Jäämeren rantaan, jossa asuvat kesäajan ja tekevät pesänsä korkeiden kallioiden seinämille. Monet niistä asuvat saarella, jonka nimi on Novaja Zemlja.

Ryhdyimme matkimaan ääntä, ja lapset olivat pian mukana: Wau, wau, wou wou... Parikymmentä rakkikoiraa oli yhtä aikaa äänessä, ja äänet kohosivat korkeassa tornihuoneessa. Sitten kuuntelimme kuinka äänet kaikuivat, kunnes yksi tyttö aloitti:

– Meillä kerran tuli maa ilmasta täyteen mustia

koppakuoriaisia... Ja kokemuksia ja kertomuksia tulee lisää. Kertomuksia seuraa vaeltelu museossa.

PUHUIMME TOISEN KERRAN ISTUNNOSSA yksinäisestä valkospkihanhesta, joka tuli tuulesta ja laskeutui järven jäälle kahden tytön seuraan. Oli illansuu, ja he luistelivat kahdeksikkoja peilikirkkaan jään pintaan. Sitten kuului ilmasta: Honk! Lintu laskeutui järven jäälle keskelle kahdeksikkoa tyttöjen seuraan ja sanoi jälleen Honk. Se lähti tyttöjen mukaan ja sai nimekseen Honkki. Se oli kiintynyt tyttöihin, ja se oli kuin uskollinen koira, joka kulkee mukana mihin vain menet. Rannassa se söi mielellään ruohoa, jos-

kus lensi vähän matkaa. Ehkä se oli syntynyt jossain Novaja Zemljalla, tutustunut siellä ihmisiin. Kenties se oli ollut jossain pohjoisen tundralla elättinä ja nyt jäänyt muiden hanhien parvesta, kun ne muuttivat talvea pakoon.

Mutta luonnonvarainen, rauhoitettu eläin ei ole kotieläin, se kuuluu luontoon. Mitä siis tytöt voisivat tehdä? Hanhi tuotiin pahvilaatikossa museolle nähtäväksi, kun se ei suostunut lähtemään omille teilleen. Sitä tutkittiin, mutta mitään vikaa siitä ei löytynyt. Mitä sille pitäisi tehdä, mietimme nyt museon tornihuoneessa. Ja pian alkoivat vastaukset, joista tässä muutama:

– Laitetaan aukinaiseen laatikkoon, niin se huomaa että siitä pääsee lentoon, ja sitten se lähtee. Odotetaan iltaa ja houkutellaan jäälle, jätetään sinne ja juostaan äkkiä pois.

KEHYSKERTOMUS JATKUI NÄIN: Hanhelle oli keksitty hoitopaikka lintuhoitolaan, mutta se lopulta kuitenkin nousi siivilleen ja lähti omille teilleen. Ja siihen paikkaan mistä hanhi oli lähtenyt, laskeutui seuraavana keväänä kokonainen parvi valkuposkihanhia.

Nyt lapset tornihuoneessa alkoivat innostuneesti todistaa, että valkuposkihanhet tulivat ja laskeutuvat tälle seudulle nimenomaan Honkin opastamana. Honkki johdatteli muut hanhet tänne – se tuntui lapsista luontevalta, jopa varmalta, ja he halusivat kertomukselle tällaisen loppuratkaisun.

Linnusta oli tullut heille yksilö nimeltään Honkki, jolla on oma elämä ja jolle voi tapahtua melkein mitä vaan. Honkki palaa! Lapset tietävät intuitiivisesti elämästä: luonnossa ei ole mahdotonta mikään luonnollinen ratkaisu. Tällainen tietäjän kyky kuuluu lapsille – heidän tietoisuutensa ja uskonsa kestävyyttä ei ole liikaa rasitettu, ei epäilyllä kyllästetty eikä kuorella suljettu. Näin kertomus tulee saamaan uusia ja yllättäviä muotoja.

MUSEOSSA LAPSET KERTOVAT spontaaneja kokemuksiaan luonnosta. Usein he liikkuvat faktan ja fiktion rajamailla.

– Meillä mummolassa oli varis, sen nimi oli Pekka... Meillä oli siili, sen nimi oli Pekka... Meillä maa tuli ilmasta täyteen mustia koppakuoriaisia...

Tornihuoneen kertomukset muuttuvat tilanteen mukaan. Aina ennen siirtymistä eläinsaliin – ennen kuin ovi luonnon monimuotoisuuden galleriaan avataan – tutustumme johonkin lajiin ja tiettyyn yksilöön, ”tuomme” sen elämään, eläydymme sen elämismaailmaan.

Lajien yksilöt ovat ainutkertaisia elämänkeskuksia. Me tapaamme niitä, puhumme niistä. Ja kun avaamme oven luonnonhistorialliseen museoon tai menemme luontoon, tunnistamme ja hämmästelemme eliöiden erilaisuutta ja runsautta: valkuposkihanhi, varis, siili...

On luontevaa puhua monin eri tavoin lajeista ja niiden yksilöistä. Hämmästellään, oivaltaen. Ympäristöpuheelle on aina yhteistä jonkinlainen ihmetys. Luonto on hämmästyttävää, ja siitä luonnonhistoria puhuu omin sanoin, siitä luonnonhistorialliset museot esittävät todistusaineistoa – siitä syntyy teorioita, kertomuksia.

MUSEOSSA SYNTYVÄT KERTOMUKSET kiinnittyvät omakohtaisiin kokemuksiin fyysisestä maailmasta ja eliöiden todellisuudesta. Prosessi voi myös palautua

aisti- ja tunnekokemuksista näkymättömään, hahmotomaan, tuuleen ja sateeseen, josta kertomukset olivat alkaneet. Vapaus mennä kertomukseen, aistia tuulta, mennä tuulen mukaan – se ei ole kirjoitettu kirja, se ei jäljittele mallia tai teoriaa, se on vailla lopullista muotoaan, niin kuin luontokin, muuttuvaa todellisuutta.

Tornihuoneen istunnot – kokemusten jakaminen, yhteisen kertomuksen vapaa syntyprosessi – voisi ehkä olla sukua Meri-Helga Mantereen hahmottamalle ”Neksille”, nimettömälle eksistenssille. Tornihuoneen istuntoprosessi ei muistuta kiinteää opetuspaketin muotoa, ei opetuskokonaisuutta eikä tiettyä ohjelmaa vaan mieluummin liikkeen ja muutoksen mielikuvaa, niin kuin Meri-Helga Mantere hahmottelee Neksiaan: ”Sillä ei voi olla ehdotonta alkukohtaa tai -hetkeä eikä päättymishetkeä, koska mikään ei ilmesty tyhjästä eikä täydellisesti katoa.” Aivan kuten kertomus, tai hanhien arvaamaton tulo ja meno.

Ei museonäytetään ole yhden ainoan sisällön ja merkityksen kantaja. Olion elämä yhtä hyvin luonnossa kuin museonäytteenä on kertomuksena muuttuen jatkuvaa, yllättävää. Kertomustilanne elää ajassa ja sosiaalisessa yhteydessä. En voi tietää ennalta, mitä joku lapsista sanoo ajatuksistaan tai mihin itse siinä tilanteessa lähden kertomusta viemään. Ja Neks toteutuu: ”Tavoitteet täsmentyvät ja realisoituvat sitä mukaa, kun näen, mihin aloitus ja suunnan otto todellisessa tilanteessa sujuvat.”

Kertomustilanne on suhteessa kieleen joka toisinaan puhuu lähempänä kognitioita, toisinaan taas aistihavaintoja ja tunteita. Kertomukset saattavat liikkua monisuuntaisesti milloin esteettisten kokemusten, milloin eettisten näkemysten kohdalla viipyillen; ne kasvavat museossa elämän kunnioittamisen ja luonnon monimuotoisuuden vaalimisesta. Museoiden tieteellinen näkemys – vaikkapa evoluutioteoriaan nojaava – ei vie mitään omalta näkemiseltä ja kertomiselta, ovathan museonäytteet olemassa vapaasti melkein missä tahansa merkitystodellisuudessa.

Lasten havainnot tulevat tuoreina antaen vahvoja todistuslausuntoja luonnon monimuotoisuudesta, ja ne uudistavat myös merkitysisältöjä. On syytä kuunnella niitä ja merkitä muistiin luontosuhteen kuvauksina, aikansa todellisuutena. Museo on sidon luonnontiedon ja omakohtaisen havaitsemisen sekä ymmärtämisen välillä. ■

Jukka Kauppinen on filosofian tohtori. Hän on toiminut muun muassa Kuopion museon museolehtorina, luonnontieteellisen museon intendenttinä, vapaana kirjoittajana ja puhujana. Meri-Helga Mantereen lainaukset ovat teoksesta Maan kuva (1995).